

Nr 15.

Ankom till riksdagens kansli den 12 mars 1940 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293).

Genom en den 8 mars 1940 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 111, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen antaga följande vid propositionen fogade förslag till

L a g

angående fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293).

Härigenom förordnas, att allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939, vilken lag gäller till och med den 31 mars 1940, skall äga fortsatt giltighet efter sistnämnda dag till och med den 30 juni 1941; dock att från och med den 1 april 1940 4—6 §§ i lagen skola hava följande ändrade lydelse:

4 §.

Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, eller för sjukvårdsändamål eller för beredande av tjänstelokal åt offentlig myndighet eller för annat liknande ändamål finnes erforderligt, att kronan förfogar över fastighet, byggnad, järnväg eller annan anläggning eller över fartyg, motorfordon eller annat transportmedel utan att egendomen avstås till kronan, vare ägare eller innehavare av egendomen pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ej mindre till kronan upplåta egendomen eller del därav jämte tillhörande inredning eller utrustning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen. Vad nu är stadgat gälle ock om byggnad, som erfordras till bostad åt driftspersonal, samt om mark eller byggnad för upplag.

Ägare eller — — — över bostad.

5 §.

Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att från fastighet tillhandahålles förnödenhet, som där frambringas eller finnes tillgänglig, eller att vid fabrik eller annan anläggning tillverkas, beredes eller

iståndsättes viss förnödenhet eller där för tillgodoseende av behov som nyss är sagt eller eljest för tillgodoseende av ändamål av betydelse för det allmänna finnes erforderligt, att med järnväg, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel verkställas forsling för kronans räkning, allt utan att kronan i övrigt förfogar över egendomen, vare ägare eller innehavare av sådan egendom pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ombesörja, att förnödenheten frambringas, tillverkas, beredes, iståndsättes eller tillhandahålles eller forsling som nyss sagts verkställas, så ock vidtaga därför erforderliga åtgärder.

Ägaren eller — — — vid anläggningen.

6 §.

Finnes erforderligt, för att bereda bostad åt husvilla eller för förvaring av arkivalier eller samlingar eller för annat liknande ändamål, att kronan förfogar över byggnad, vare ägare eller innehavare av byggnaden pliktig att, efter vad Konungen föreskriver, upplåta byggnaden eller del därav till kronan, i den mån ej byggnaden erfordras till bostad eller för rörelse eller annan verksamhet eller eljest genom upplåtelsen skulle vållas avsevärd skada eller olägenhet. Vad sålunda stadgas om byggnad skall äga motsvarande tillämpning beträffande markområde eller annat utrymme.

Beträffande de skäl som ligga till grund för förslaget får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

Allmän förfogandelag utfärdades den 22 juni 1939 (nr 293). Lagen trädde i kraft den 28 juni 1939 och gäller till och med den 31 mars 1940. För att lagens huvudbestämmelser skola träda i tillämpning erfordras emellertid särskilt förordnande därom. Sådant förordnande må meddelas vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Förordnande meddelas av Konungen med riksdagens samtycke, dock att, när riksdagen ej är samlad, provisoriskt förordnande må meddelas av Konungen ensam. Genom kungörelse den 6 september 1939 (nr 624) meddelade Kungl. Maj:t förordnande, varom nyss är sagt, att gälla tills vidare, vilket förordnande riksdagen i skrivelse den 7 oktober 1939 (nr 9) förklarade sig gilla. Förordnandet är alltjämt gällande.

Beträffande allmänna förfogandelagens innehåll må här allenast erinras om att enligt lagen Konungen äger — där så finnes erforderligt för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behövlig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna — föreskriva skyldighet för ägare eller innehavare av sådan förnödenhet att avstå densamma till kronan. Vidare äger Konungen

för behov, som nyss är sagt, föreskriva att beslag skall läggas å förnödenhet som i det föregående avses, varjämte Konungen äger i vissa andra hänseenden förfoga över fastigheter, anläggningar, transportmedel m. m. För egendom, som avstås till kronan eller eljest ställes till kronans förfogande eller upplåtes till dess begagnande, utgår ersättning efter grunder, som i lagen föreskrivas. — Förordnande som meddelats jämlikt allmänna förfogandelagen skall, enligt slutbestämmelserna till lagen, ej gälla längre än lagen äger giltighet; dock att vad i 27 § i lagen stadgas rörande upplåtelse av fastighet för drivande av jordbruk och rörande ersättning skall äga giltighet även därefter. Vidare stadgas i nyssnämnda slutbestämmelser, att i 24 § i lagen meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om sådant under tiden för lagens giltighet begånget brott, som i lagen avses, skall äga tillämpning även efter det lagen i övrigt upphört att gälla.

I samband med frågan om utsträckande av allmänna förfogandelagens giltighetstid har till behandling inom folkhushållningsdepartementet upptagits en från överståthållarämbetet inkommen skrivelse, åsyftande viss ändring av allmänna förfogandelagens bestämmelser.

Överståthållarämbetet har i nyssberörda, den 8 februari 1940 dagtecknade skrivelse framhållit, att av de i Stockholm hemmahörande lastautomobilerna en betydande del komme att i händelse av mobilisering eller luftskyddstillstånd tagas i anspråk för krigsmaktens eller luftskyddets behov. Därtill komme att av de lastbilar, som fortfarande finge disponeras av sina ägare, en icke obetydlig del kunde befaras komma att för längre eller kortare tider föras bort från Stockholm i samband med en evakuering av staden. I en tid, då den produktiva verksamheten på många områden måste stegras till sin högsta höjd, kunde varje icke nödvändig åderlåtning av transportmedlen få mycket ödesdigra verkningar. Åtgärder borde därför enligt överståthållarämbetets förmenande vidtagas för att förhindra att tillgången på lastbilar i Stockholm vid en utrymning reducerades för icke oundgängliga ändamål.

Över ståthållarämbetets ifrågavarande skrivelse hava yttranden inhämtats från statens livsmedelskommission, statens transportkommission och statens sjöfartsnämnd ävensom från länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län.

Vid remissen till lagrådet av upprättat förslag till lag angående fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Eriksson* — efter att hava redogjort för överståthållarämbetets framställning och de däröver avgivna yttrandena — följande.

»Såsom under förarbetena till lagen uttalades, får det anses vara en huvuduppgift för den ifrågavarande lagstiftningen att tjäna såsom medel för åväga-

bringande av godvilliga överenskommelser i lagstiftningens syfte. Denna uppgift har lagen säkerligen också fyllt under den relativt korta tid dess bestämmelser hittills varit i tillämpning. I åtskilliga fall har det emellertid befunnits påkallat att meddela föreskrifter jämlikt lagen. I nuvarande läge lär det ej vara tänkbart att undvara de befogenheter, som lagstiftningen i fråga ger att i fall, där viktiga samhällsintressen det kräva, genomföra förfoganden som i lagen avses. Lagen torde därför böra erhålla utsträckt giltighetstid. Giltighetstiden torde emellertid för närvarande icke böra utsträckas längre än till och med den 30 juni 1941.

Vad härefter angår det i överståthållarämbetets skrivelse berörda spörsmålet torde till en början få erinras om följande stadganden i allmänna förfogandelagen. Enligt 2 § nyssnämnda lag äger Kungl. Maj:t — där det finnes erforderligt, för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behövlig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna, att sådan förnödenhet ställes till kronans förfogande — föreskriva skyldighet för ägare eller innehavare därav att avstå densamma till kronan. Enligt 4 § samma lag äger Kungl. Maj:t, där det för tillgodoseende av behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att kronan förfogar över fastighet, byggnad, järnväg eller annan anläggning eller över fartyg, motorfordon eller annat transportmedel utan att egendomen avstås till kronan, föreskriva skyldighet för ägare eller innehavare av egendomen att till kronan upplåta egendomen eller del därav. Enligt 5 § förfogandelagen äger Kungl. Maj:t vidare, såvitt nu är i fråga, att — där för tillgodoseende av behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att med transportmedel, som nyss är sagt, verkställes forsling av viss förnödenhet eller av arbetare eller driftspersonal — föreskriva skyldighet för ägare eller innehavare av sådant transportmedel att ombesörja, att forsling som ovan är sagt verkställs.

Uppenbarligen äger Kungl. Maj:t med stöd av nyssnämnda stadganden vittgående befogenheter att i ett krisläge förfoga över enskilda tillhöriga transportmedel. Berörda stadgande i 5 § torde icke behöva tolkas så snävt, att i förfogandebeslutet skall angivas en speciell förnödenhet såsom föremål för forslingen; även mera allmänt hållna föreskrifter torde sålunda kunna meddelas, exempelvis att forslingen skall avse »livsförnödenheter» enligt närmare bestämmande av angiven myndighet. Emellertid torde i ett givet läge behov kunna föreligga att tillgripa förfogande enligt 5 § utan att därtill knytes någon som helst begränsning i fråga om förnödenheter eller förnödenhetskategorier. Det synes tveksamt, om ett dylikt obestämt förordnande kan meddelas med stöd av gällande bestämmelser. Då det emellertid lär vara angeläget att sådant förordnande må kunna meddelas, torde en sådan jämkning av hithörande bestämmelser böra vidtagas, att det klart framgår att dylikt förordnande kan meddelas. Jag förordar därför, att orden »forsling av viss förnö-

denhet eller av arbetare eller driftspersonal» utbytas mot det mera omfattande uttrycket »forsling för kronans räkning». Det må härvid framhållas, att enligt 13 § förfogandelagen Kungl. Maj:t vid meddelande av förfogandebeslutet äger förordna, att forslingen skall verkställas åt annan än kronan.

Jag torde i detta sammanhang även få upptaga ett annat spörsmål, rörande omfattningen av de Kungl. Maj:t enligt förfogandelagen tillkommande befogenheterna. I 4 § av lagen anges såsom förutsättning för förfoganderätten, att förfogandet skall vara erforderligt för tillgodoseende av behov, som avses i 2 § samma lag; förfogandet skall sålunda vara erforderligt »för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behövlig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna». Fråga har uppkommit om Kungl. Maj:t med stöd av nyssnämnda stadgande äger förfoga över fastighet för upprättande av beredskapssjukhus. Varken lagens ordalydelse eller förarbetena till densamma torde direkt giva vid handen, att så skulle vara förhållandet. Då behov emellertid lär föreligga att kunna tillgripa förfogandelagens bestämmelser för ändamål som nyss är sagt, torde härför erforderlig ändring böra vidtagas i 4 §. Även i annat avseende torde nämnda paragraf böra undergå viss ändring. Med paragrafens nuvarande lydelse synes det nämligen knappast vara möjligt att förfoga över fastighet för beredande av tjänstelokal åt offentlig myndighet. I visst läge lär det emellertid kunna befinnas erforderligt att med tillhjälp av förfogandelagen anskaffa för sådan myndighet behövliga utrymmen. Jag förordar därför att härför erforderlig ändring av lagen vidtages. De åsyftade ändringarna böra så avfattas, att förfogande kan tillgripas jämväl för ändamål, som äro av liknande art som de nu angivna.

Jämväl 6 § av lagen torde böra undergå viss ändring. Det har nämligen framhållits, att behov kan föreligga att tillgripa förfogandelagens bestämmelser för anskaffande av förvaringsutrymmen för vissa viktigare arkivalier och samlingar m. m. Bestämmelserna i 6 § torde därför böra erhålla sådan avfattning, att förfogande jämlikt sagda paragraf kan ske jämväl för ändamål som sist är sagt eller för annat liknande ändamål.»

Vid granskning av det remitterade förslaget uttalade *lagrådet* att, därest det syfte, man velat tillgodose med ändringen i 5 §, skulle kunna uppnås, det torde vara nödvändigt att kronan erhöle en vidsträcktare rätt att förfoga över transportmedel än det remitterade förslaget innebure. Lämpligen kunde detta ske så att dylik förfoganderätt medgäves icke blott då det krävdes för att tillgodose behov som avsåges i 2 § utan även eljest då forsling erfordrades för ändamål av betydelse för det allmänna.

I propositionen har avfattningen av 5 § i lagförslaget ändrats i enlighet med vad *lagrådet* anfört.

Utskottet. Utskottet har vid sin granskning av det framlagda lagförslaget icke funnit anledning till erinran mot detsamma och får alltså hemställa,

att förevarande proposition, nr 111, måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 12 mars 1940.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter, Gärde, Karl Emil Johanson, Wagnerson, Eskhult, Karl Karlsson, Karl Johan Olsson* och *Sandorf*;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist* och *Lindmark*, fru *Östlund* samt herrar *Ryberg, Gezelius, Berg, Lindberg* i Stockholm och *Nilson* i Eskilstuna.
